

**KARTESIOOLAINEN EPISTEMOLOGIA:
JUMALA JA EPÄILY**

Oliver Lakanen
Kandidaatintutkielma
Filosofian, poliittisen historian ja valtio-opin laitos
Filosofia
Turun yliopisto
Toukokuu 2024

Turun yliopiston laatu järjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkistettu Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

TURUN YLIOPISTO

Filosofian, poliittisen historian ja valtio-opin laitos/Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta

LAKANEN, OLIVER: Kartesiolainen epistemologia: Jumala ja epäily

Kandidaatintutkielma, 20 s.

Filosofia

Toukokuu 2024

Tämä tutkielma perehtyy kartesiolaiseen epistemologiaan keskittyen sen kahteen pääkomponenttiin: Jumalaan ja epäilyyn. Primäärilähteenä on René Descartesin vuonna 1641 ensimmäistä kertaa julkaistu *Mietiskelyt ensimmäisestä filosofiasta* -teos. Sekundäärilähteinä käytetään Descartesin muuta tuotantoa sekä modernin Descartes-tutkimuksen tutkimuskirjallisuutta.

Tutkielmassa osoitetaan, miten Descartes irtautuu häntä edeltäneestä aristoteelismistisesta epistemologisesta traditiosta, jossa aistihavaintoja pidetään varman tiedon lähteenä. Descartes argumentoi uniargumentin avulla, miksi aisteihin ei tule luottaa, eivätkä ne itsessään voi taata äärelliselle subjektille täydellistä tietoa. Aristoteelismistisen epistemologian kritiikin jälkeen osoitetaan, kuinka kartesiolainen epistemologia ottaa omaksi lähtökohdakseen filosofoivan subjektin luojan, Jumalan. Tämän jälkeen osoitetaan, miten Descartes johtaa Jumalan ideasta todistuksen Jumalan täydellisyydelle. Täydellisyydestä argumentoidaan, että Jumalan on oltava myös täydellisen hyvä sekä olemassa.

Tämän epistemologisen taitoskohdan esityksen jälkeen tutkielmassa käsitellään muita varhaismodernin ajan teologis-episteemisiä aiheita kartesiolaisen filosofian näkökulmasta. Descartesin mukaan täydellisen hyvän Jumala on luonut äärellisen subjektin, joka voi tehdä virheellisiä arvostelmia. Virheellisten arvostelmien lähtökohtana ei kuitenkaan ole Jumalan hyvyyden puute, vaan äärellisen subjektin arvostelukyvyn väärinkäyttö. Todenmukaisia arvostelmia sen sijaan tehdään, kun Jumalalta saatuja täydellisiä kykyjä käytetään oikein. Jumalan täydellisyys takaa myös, että aineelliset, mielen ulkopuoliset objektit ovat olemassa ja että aisteihin voi luottaa, koska aistihavaintojen representoimat objektit ovat olemassa sellaisina kuin ne havainnoidaan.

Asiasanat

Kartesiolaisuus, epistemologia, skeptisismi, tieto, epäily, Jumala, teologia, arvostelma, mieli, ruumis

Sisällys

1. Johdanto	1
2. Ensimmäinen mietiskely ja epäilyn metodi.....	2
3. Toinen mietiskely ja <i>cogito</i>	6
4. Kolmas mietiskely ja Jumala	11
5. Neljäs mietiskely ja todet arvostelmat.....	14
6. Viides mietiskely ja tieto	16
7. Kuudes mietiskely ja mielen ulkopuoliset objektit	18
8. Loppusanat	19
Lähteet	20

1. Johdanto

”Arkhimedes pyysi vain kiinteää ja liikkumatonta pistettä siirtääkseen koko maailmaa; niin minäkin voin toivoa suuria, jos löydän edes jotain aivan pientä, joka on varmaa ja horjumatonta” (Descartes 2015a, 37). Tässä tutkielmassa tarkastelen René Descartesin (1596–1650) epistemologiaa. Pyrin osoittamaan, miten Descartes argumentoi häntä edeltänyttä aristoteelis-tomistista epistemologiaa vastaan skeptisillä argumenteilla. Tätä varten tarkastelen Descartesin skeptisten argumenttien muodostamaa epäilyn metodia. Lisäksi pyrin osoittamaan, kuinka Descartes rakentaa omat epistemologiset aksioomansa Jumalan idean ympärille ja kumoaa omat skeptiset argumenttinsa Jumalan täydellisyyteen vedoten.

Primäärilähteenä käytän vuonna 1641 latinaksi ensimmäistä kertaa julkaistun Descartesin *Mietiskelyjä ensimmäisestä filosofiasta* -teoksen¹ vuonna 2015 ilmestynyttä suomenkielistä laitosta. Lisäksi nojaan paikoitellen Descartesin muuhun tuotantoon sekä moderniin Descartes-tutkimukseen selventääkseni kartesiolaisen epistemologian peruseriaatteita. Esittelen kaikki kuusi mietiskelyä keskittyen niiden epistemologiseen sisältöön: Ensimmäisessä mietiskelyssä esitellään epäilyn metodi sekä siihen kuuluvat skeptiset argumentit: uni- ja paha henki -argumentti. Uniargumentin avulla osoitetaan aristoteelis-tomistisen epistemologian aksioomat ja niiden virheellisyys. Paha henki -argumentilla taas esitellään kartesiolaisen epistemologian perusta eli Jumala. Toisessa mietiskelyssä osoitetaan kartesiolaisen epistemologian ensimmäinen täydellinen tieto: *cogito*. Siihen nojaten Descartes alkaa rakentamaan kartesiolaista epistemologiaa. Kolmannessa mietiskelyssä todistetaan Jumalan, Mietiskelijän luojan, täydellisyys sekä olemassaolo. Tämän todistuksen avulla kumotaan paha henki -argumentti ja osoitetaan, että Jumalaan ja omaan järkeen voi luottaa. Neljännessä mietiskelyssä pohditaan, miksi Mietiskelijä on luotu siten, että hän tekee virheellisiä arvostelmia, vaikka Jumala on täydellisen hyvä ja kaikkivoipa. Viidennessä mietiskelyssä osoitetaan, miten äärellinen subjekti kykenee tietämään. Kuudennessa mietiskelyssä Jumalan ideasta todistetaan, että aineellisia objekteja täytyy olla olemassa ja viimein uniargumentti saadaan kumottua. (Descartes 2015a, 32—84.)

¹ Tästä eteenpäin *Mietiskelyt*.

2. Ensimmäinen mietiskely ja epäilyn metodi

”Ensimmäisessä mietiskelyssä esitetään ne perusteet, joiden vuoksi voimme epäillä kaikkia asioita, varsinkin materiaalisia” (Descartes 2015a, 28). Ensimmäisessä mietiskelyssä Mietiskelijä on huomannut hyväksyneensä tiedoksi useita väitteitä, joiden paikkansapitävyyttä voidaan epäillä. Yksittäisiä tietoväitteitä on kuitenkin niin paljon, että jokaista niistä olisi mahdotonta epäillä yksitellen. Jotta kaikkia tietoväitteitä voitaisiin epäillä samanaikaisesti, epäily suunnataan sinne, mistä nämä tietoväitteet ovat tulleet. Epäiltävää tietoa on saatu ainakin aisteista, joten aistien luotettavuus tulee varmistaa ja näyttää toteen. Descartes käykin häntä edeltäneen aristoteelismistisen epistemologisen tradition aksiomien kimppuun osoittamalla, että aistihavainnot ja todellisuus eivät välttämättä vastaakaan toisiaan, eikä aisteihin voida siis luottaa täydellisesti. (Descartes 2015a, 32–33.)

Aisteja epäillään aluksi siksi, että ne ovat joskus olleet harhaanjohtavia; joskus aistihavainnoista on johdettu väitteitä, jotka ovat olleet virheellisiä. Tämän takia aistit eivät Descartesin mukaan kykene tuottamaan tietoa: ”[O]n järkevää olla koskaan luottamatta täydellisesti sellaiseen mikä on koskaan johtanut meidät harhaan” (Descartes 2015a, 33). Descartesin mukaan tiedon tulee siis olla täysin varmaa ja epäilyksetöntä.

Descartes kuitenkin ymmärtää, kuinka korkea tämä tiedonkriteeri on, minkä takia Mietiskelijä uskoo edelleen saavansa tietoa aistien avulla. Mietiskelijä huomaakin, että ”on olemassa paljon sellaista, mitä selvästi ei voi epäillä, vaikka sekin juontuu aisteista” (Descartes 2015a, 33). Mietiskelijän mukaan epäilyksetöntä, aistihavaintoihin perustuvaa tietoa on tässä vaiheessa esimerkiksi se, että hänellä on kädet ja ruumis. Seuraavaksi epäilyn metodi kohdistetaan näihin kaikista varmimmilta tuntuvien aistihavaintojen epäilyksellisyyden osoittamiseen. Tätä varten Descartes esittää skeptisen uniargumentinsa. Tässä argumentissa ajatellaan, että sekä unien että valvetilan aikana tehdään havaintoja, joista johdetaan ulkomaailmaa koskevia arvostelmia. Näistä havainnoista ei kuitenkaan voida mielekkäästi erottaa, kummat on tehty unen aikana ja kummat valveilla ollessa, koska unet voivat tuntua niin todenmukaisilta, että uneksija luulee olevansa valvetilassa. Aina valveilla ollessa on siis mahdollista, että tosiasia onkin unessa. Uniargumentin johtopäätöksenä on, että mistään aistihavainnoista ei voida johtaa ulkomaailmaa koskevia arvostelmia, eikä aisteilla voi saada tietoa. Argumentin avulla Mietiskelijä huomaa: ”Kun ajattelen tätä huolellisemmin, näen selvästi, ettei valvetilaa voi erottaa unesta millään varmoilla tuntomerkeillä” (Descartes 2015a, 33). Varmuus ja varmat tuntomerkit ovat sellaisia, joita ei ole mahdollista epäillä. Mietiskelijä huomaakin, että kaikkia väitteitä, jotka esitetään hereillä ollessa, voidaan epäillä (Ibid.). Näin ollen aistihavaintoihin pohjautuvia, ulkomaailmaa koskevia arvostelmia ei voida tehdä.

Janet Broughtonin mukaan Descartes ajattelee, että skeptiset argumentit ovat täysin luonnollinen jatkumo arkisille epäilyksille. Arkisella epäilyksellä tarkoitetaan tässä esimerkiksi epäilystä Internetissä esitetyn väitteen paikkansapitävyyttä kohtaan. Skeptinen epäily sen sijaan kohdistuu tiedon mahdollisuuteen ylipäätään. Epäilyn metodi ja siihen kuuluvat skeptiset argumentit ovat siten Broughtonin mielestä kartesiolaisessa filosofiassa täysin tavallisia ja luonnollisia, hyvin perusteltuja argumentteja sekä epäilyksiä, jotka on otettava sekä filosofisessa että arkisessa keskustelussa tosissaan. Broughtonin mielestä Descartesia voidaan kritisoida siitä, että hän uskoo skeptisten argumenttien olevan luonnollinen jatkumo tavallisille, arkisille epäilyksille, mutta skeptisten argumenttien huomiotta jättämiselle ei kuitenkaan ole olemassa minkäänlaista välttämätöntä tai hyvää perustetta. (Broughton 2002, 8 & 92–93.)

Ensimmäisessä mietiskelyssä Descartesin toisena skeptisenä argumenttina toimii niin kutsuttu paha henki -argumentti, jonka avulla epäillään puhtaasti järjen avulla dedusoidun a priori -tiedon mahdollisuutta. John Carrieron mukaan ennen paha henki -argumenttia² Descartesin on osoitettava, että kaikki tieto ei ole aistipohjaista a posteriori -tietoa. Uniargumentista ei siis voida hypätä suoraan paha henki -argumenttiin, koska uniargumentin jälkeen Mietiskelijällä ei ole vielä käsitystä a priori -tiedosta, vaan tässä vaiheessa hän uskoo, että kaikki tieto perustuu aistihavaintoihin. (Carriero 2009, 46–53.)

Osoittaakseen myös a priori -tiedon olemassaolon, Descartes antaa esimerkin siitä, minkälainen suhde kuvitellulla sekä epätodella ja todellisuudella täytyy olla:

Sillä edes silloin, kun itse maalaritkin koettavat keksiä mitä omituisimpia seireenejä ja satyyreja, he eivät voi antaa niille kaikin puolin uutta luontoa, vaan he ainoastaan sekoittavat eri eläinten jäseniä. [...] Niistä, ikään kuin tosista väreistä, saavat alkunsa kaikki ne olioiden kuvat, todet tai epätodet, joita ajattelussamme on. (Descartes 2015, 33–34.)

Tästä Descartesin mukaan seuraa, että ”aritmetiikka, geometria ja muut samanlaiset, jotka koskevat vain yksinkertaisimpia ja yleisimpiä olioita [...] sisältävät jotain varmaa ja epäilyksetöntä” (Descartes 2015a, 34). Esimerkiksi unien tai hallusinaatioiden on siis lopulta perustuttava jollekin. Vaikka uneksisin lautasella olevan kaksi omenaa, en voi olla varma, onko omenoita todella kaksi tai onko omenoita olemassa ylipäätään, mutta voin joka tapauksessa olla varma siitä, että yksi lisättynä yhteen

² Carriero ei itse kutsu tätä paha henki (engl. *evil-genius*) -argumentiksi, vaan epäily perustuu hänen mielestään epäilijän äärellisyyteen ja rajoittuneisuuteen, joten hän kutsuu sitä epätäydellinen luonto -epäilyksi (engl. *imperfect-nature doubt*) (Carriero 2009, 53–57). Tästä huolimatta käytän paha henki -nimikettä tälle argumentille, koska se on standardisoitunut käsite.

on kaksi. Descartes pyrkii maalarivertauksellaan siis osoittamaan, että kaikkea tietoa ei saada aisteista, vaan osa tiedosta saadaan puhtaasti järkeilemällä.

Mietiskelijä on jo uniargumentilla todennut, että todellisuus ei välttämättä vastaa hänen aistihavaintojaan. Nyt hän huomaa, että paha henki -argumentilla on mahdollista epäillä myös, onko totuus lainkaan järjellisesti ymmärrettävä. Paha henki -argumentin mukaan on mahdollista, että Mietiskelijän on luonut eräänlainen paha henki, joka on luonut Mietiskelijän sellaiseksi, että joka kerta, kun hän suorittaa järkensä avulla minkäänlaisen arvostelman, arvostelma on virheellinen. Kun esimerkiksi laskee $1+1=2$, voi olla väärässä, mikäli on luotu sellaiseksi, ettei omalla järjelläkään tavoita totuutta. Descartesin mukaan on siis mahdollista epäillä, ettei järjellä tai aisteilla koskaan voi saavuttaa totuutta. (Descartes 2015a, 34–35.)

Paha henki -argumentti ajaa Mietiskelijän episteemiseen ahdinkoon. Hän toteaa:

Näihin argumentteihin minulla ei ole mitään kunnan vastausta, vaan joudun vihdoin myöntämään, ettei ennen totena pitämässäni ole enää mitään, mitä ei sopisi epäillä – eikä tämä johdu ajattelemattomuudestani tai kevytmielisyydestä, vaan pätevistä ja mietiskelyistä perusteluista (Descartes 2015a, 35).

Ensimmäinen mietiskely päättyy siihen, että Mietiskelijä huomaa omat inhimilliset taipumuksensa luottaa aisteihin ja järkeen. Hän kuitenkin pyrkii pidättäytymään tekemästä niiden perusteella arvostelmia, koska tällä hetkellä niiden avulla ei ole mahdollista saada tietoa. Epäilyä on siis harrastettava niin kauan, kunnes löytyy jotain varmaa ja epäilyksetöntä. Ensimmäisen mietiskelyn päätöksessä Mietiskelijällä ei tunnu olevan kerta kaikkiaan mitään, mitä ei voisi epäillä, eikä hänellä siis ole minkäänlaista tietoa mistään. (Descartes 2015a, 35–36.)

Carrieron mukaan Descartesin ensimmäisessä mietiskelyssä asettamat skeptiset argumentit ja epäilyn metodi eivät muodosta pelkästään lähtökohtaa, josta Mietiskelijä aloittaa filosofisen matkansa, vaan ne toimivat myös ohjeina tulevia arvostelmia varten. Carriero argumentoikin, että epäilyn metodin ja skeptisten argumenttien päämääränä ei ole puhdas skeptinen epäily, vaan niiden tarkoituksena on osoittaa Mietiskelijälle tiedon rakenteet. Uniargumentin avulla Mietiskelijä näkee aristoteelismistisen epistemologian perusperiaatteet ja sen, miksi niihin ei voi luottaa. Mietiskelijällä on ikään kuin taustaoletuksena aristoteelismistisen näkemys epistemologiasta; hän siis uskoo, että kaikki tieto saadaan aistien avulla. Uniargumentilla nämä taustaoletukset saadaan sorrettua huomauttamalla, että aistien avulla ei ole mahdollista saada täydellistä, epäilyksetöntä tietoa. Paha henki -argumentti sen sijaan osoittaa Mietiskelijälle, mihin tieto Descartesin mukaan oikeasti perustuu: Mietiskelijän luojaan ja siihen, miten hänet on luotu. (Carriero 2009, 45–60.)

Epäilyn metodin argumentit toimivat epistemologisena käännoiskohtana. Argumenttien avulla epistemologinen kysymyksenasettelu muuttuu: Descartesia edeltäneessä aristoteelis-tomistisessa traditiossa oletettiin, että ajatteleva, äärellinen subjekti tekee todenmukaisia arvostelmia, mikäli hän on arvostelman tehdessään riittävän tarkkaavainen. Argumenttien jälkeen on kuitenkin ilmeistä, että ennen huolellisen arvostelman tekemistä täytyy selvittää, onko tämä subjekti ylipäättään sellainen, joka voi koskaan tehdä todenmukaista arvostelmaa. Ennen uni- ja paha henki -argumenttia aisteihin voitiin luottaa sokeasti. Niiden avulla saadaan tietoa, mikäli niillä tarkkailtiin objekteja riittävän hyvin ja tarkasti. Epäilyn metodi kuitenkin osoittaa, että tämä luottaminen on sokeaa; aisteihin ei voida luottaa, ellei ensin selvitetä, kuka aistijan on luonut ja millaiseksi hänet on luotu. Paha henki -argumentin avulla ohjataan seuraavien mietiskelyjen suunta: on selvitettävä, miten ja kuka on Mietiskelijän luonut. Ennen kuin tämä on selvitetty, mitään ei voida pitää varmana.

Broughton vertaa epäilyn metodia peliin. Vaikka pelissä tehdäänkin sen ulkopuolelta tarkasteltuna naurettavalta näyttäviä asioita, pelaajille ne ovat täysin järkevästi valittuja strategioita – niiden avulla pyritään voittamaan peli. Samalla tavalla epäilyn metodia käyttävän tulee jättää tekemästä arvostelma p, mikäli on olemassa minkäänlaista epäilyä, että p voisi olla epätosi. Epäilyn metodia käyttävälle Mietiskelijälle jokainen arvostelma, jonka hän tekee, tulee olla täysin varma ja epäilyksetön. Epäilyksettömyyden tulee ylittää skeptisten argumenttien tasolle, koska ne ovat Descartesin mielestä nimenomaan pelkkiä luontaisia jatkumia tavanomaisista, arkisista epäilyksistä. Siinä missä pelin tavoite on sen voittaminen, epäilyn metodin tavoite on varman tiedon löytäminen. Epäilyn metodilla ja siinä esitetyillä skeptisillä argumenteilla halutaan löytää varmaa tietoa ja siis jotain, jonka päälle muu varma sekä epäilyksetön tieto voidaan perustaa. Epäilyn metodilla Broughtonin mukaan Descartes haluaa löytää ja perustaa ensimmäisen filosofian periaatteet skeptisillä argumenteilla epävarmaksi todettujen uskomusten tilalle. (Broughton 2002, 49–54.)

Broughtonin mielestä Descartesin paha henki -argumentin käytössä ilmenee filosofista epärehellisyyttä. Mietiskelijä pitää epäiltävinä matemaattisia väitteitä, mutta myöhemmissä mietiskelyissä hän ei pidä epäiltävänä muita puhtaasti järjen avulla johdettuja päätelmiä. (Broughton 2002, 179.) Esimerkiksi kolmannessa mietiskelyssä ennen Jumalan olemassaolon todistamista Mietiskelijä huomaa, että hänellä on kaksi eri ideaa auringosta ja sen koosta. Maan päältä katsottuna aurinko näyttää sormenpään kokoiselta. Astronomiset päätelmät kuitenkin osoittavat, että aurinko on maapalloakin suurempi. Mietiskelijä järkeilee, että nämä molemmat päätelmät eivät voi pitää paikkaansa, vaan auringolla voi olla ainoastaan yksi koko (Descartes 2015a, 48). Tässä vaiheessa *Mietiskelyjä* Mietiskelijän tulisi edelleen pidättäytyä luottamasta omaan järkeilyynsä, koska hän ei ole vielä todennut, että hänet luonut Jumala on täydellisen hyvä, eikä hän ole siis todennut, että

järkeilemällä voidaan saada tietoa. *Mietiskelyssä* paha henki -argumenttia pidetäänkin vakavasti otettavana ainoastaan tilanteissa, joissa se nähdään Descartesin tavoitteiden kannalta otollisena.

Tämän lisäksi paha henki -argumentissa piilee performatiivinen ristiriita. Mietiskelijä argumentoi järkensä avulla, että on olemassa mahdollisuus, että hänet luonut paha henki on tehnyt hänestä sellaisen subjektin, jonka jokainen järjellä tehty arvostelma on virheellinen. Tässä päättelyketjussa järki siis osoittaa, ettei järkeen välttämättä voi luottaa. Jos järkeen ei voi luottaa, niin järjen avulla päätelty lopputulema – järkeen ei voi luottaa – on myös mieletön. Järjen avulla päätelty lopputulos ei voi kumota itse itseään. Mietiskelijän huomattessa, että omaa olemassaoloa ei voi itse epäillä, hänen tulisi myös huomata, että järjen avulla ei voi järkeillä, että järjen avulla ei voi järkeillä.

Descartes itse vastaa Pierre Gassendin esittämiin vastaväitteisiin, joissa Gassendi syyttää Descartesin epäilyn metodia turhuudesta sekä filosofisesta epärehellisyydestä, sanomalla, että ”joskus suoritamme käyristyneen sauvan taivuttamalla sitä vastakkaiseen suuntaan” (Descartes 2015a, 268). Descartes katsoo skeptisten argumenttien olevan välttämättömiä, jotta voitaisiin osoittaa, minkälaisiin perusteisiin Mietiskelijän epistemologiset uskomukset ovat aikaisemmin nojautuneet ja mihin niiden tulisi vastaisuudessa nojautua, jotta täydellinen tieto³ olisi mahdollista.

Descartes avaa täydellisen tiedon käsitettä vastaväitteissään, joissa hän argumentoi, että ateistikin kykenee tekemään tosia arvostelmia, mutta ateistilla ei voi koskaan olla täydellistä tietoa, koska ateisti ei voi olla varma siitä, että hänet luonut Jumala ei ole pettäjä, minkä vuoksi ateistin tosia arvostelmia voidaan aina epäillä esimerkiksi paha henki -argumentin avulla. Täydellisellä tiedolla Descartes tarkoittaa siis tietoa, jota ei voida mitenkään epäillä. Täydellisessä tiedossa tietäjä ei siis ainoastaan tee todenmukaista arvostelmaa, vaan hän ymmärtää, että arvostelma on tosi täydellä varmuudella, koska hän ymmärtää sekä arvostelman todenmukaisuuden että arvostelman tekijän luoneen olion hyvyden. (Descartes 2015a, 123.)

3. Toinen mietiskely ja *cogito*

”Toisessa mietiskelyssä mieli olettaa [...] olemattomaksi kaiken sen, minkä olemassaolosta voi olla vähintäkään epäilystä, ja huomaa, että ei voi käydä niin, ettei se itse silloin olisi olemassa” (Descartes 2015a, 28).

³ Lat. *perfecte scire*.

Mietiskelijä on – ainakin Descartesin näytelmällistä kirjoitustyyliä tulkiten – toisen mietiskelyn alussa ajautumassa skeptisismien virran mukana epistemologiseen mustaan aukkoon, jossa mikään ei ole varmaa, eikä tietoa voi olla olemassakaan. Mietiskelijä olettaakin:

[K]aikki minkä näen on epätotta [...] minulla ei ole lainkaan aisteja; kappale, muoto, ulottuvuus, liike ja paikka ovat harhaa. Mikä siis on totta? Ehkä vain tämä yksi asia, että mitään varmaa ei ole” (Descartes 2015a, 37).

Descartesin kenties kuuluisin ajatus löytyy nimenomaan toisesta mietiskelystä: ajattelen, siis olen.⁴ Juuri näillä sanoilla sitä ei koko *Mietiskelyistä* löydy, mutta Mietiskelijän voidaan ajatella olevan liikkumassa ajatuksissaan tuota muotoilua kohti. Hänen ajatuksenliikkeensä alkaa, kun hän kertaalleen vielä toteaa, mitä kaikkea on epäillyt epätodeksi, minkä jälkeen hän kysyy: ”Eikö siis seuraa, ettei minuakaan ole?” (Descartes 2015a, 38). On kuitenkin täysin varmaa, että Mietiskelijä on itse vakuuttunut jostakin – tässä tapauksessa skeptisistä argumenteista. Tällöin hänen on täytynyt olla olemassa niin tehdessään:

Niinpä, kun kaikkea on kylliksi harkittu, on vihdoinkin todettava, että tämä lausuma, ”*Minä olen, minä olen olemassa*”, on välttämättä tosi aina kun minä sen esitän tai mielessäni ajattelen (Ibid.).

Descartesin mukaan tietoisuus ajattelusta ja olemassaolosta on jokaiselle ihmiselle synnynnäistä, eikä *cogitoa* tämän vuoksi johdeta pmissseistä, eikä sitä siksi voi kutsua argumentiksi, vaan Descartesin mukaan *cogito* havaitaan yksinkertaisesti, selvästi ja varmasti (Descartes 2015a, 300). Epäilyn metodi on keino, joka auttaa näkemään *cogiton* välittömyyden. Oma olemassaolo voidaan esittää ilman argumentteja tai metodia; se koetaan suoraan ja välittömästi.

Cogiton tarkoitusta ja tapaa, jolla se havaitaan, auttaa valaisemaan Descartesin *Filosofian periaatteet* -teoksen kolmas skeptinen argumentti. Teoksessa a priori -tietoa epäillään pahan hengen lisäksi myös siksi, että esimerkiksi matemaattisessa kalkyyllisessä on joskus erehdytty ja siinä on aina mahdollista erehtyä.⁵ Toisin sanoen laskutoimituksissa, ja järkeilyssä ylipäätään, on aina voitu menetellä huolimattomasti. Matemaattisia todistuksia voidaan epäillä, sillä ne ovat joskus olleet ja voivat siis aina myös olla virheellisesti johdettuja. Sekä a priori- että a posteriori -tietoa voidaan epäillä, koska kummankin toteamisessa voidaan aina erehtyä. (Descartes 2015b, 38.)

Mietiskelyissä esitetään kaksi skeptistä argumenttia: uni- ja paha henki -argumentti. Näiden argumenttien vaikutuksesta huolimatta Descartes päättää, että *cogito* on ensimmäinen tieto, joka filosofoivalla yksilöllä on (Descartes 2015a, 38). *Filosofian periaatteet* -teoksessa uni- ja paha henki

⁴ Lat. *cogito, ergo sum*.

⁵ Kutsun tätä argumenttia tästä eteenpäin virheen mahdollisuus -argumentiksi.

-argumentin lisäksi filosofoivaa subjektia rajoittaa virheen mahdollisuus -argumentti. Mikäli *cogito* olisi argumentti, jossa olemassaolo johdetaan ajattelusta, virheen mahdollisuus -argumentti kumoaisi tämän dedusoinnin, koska dedusointi ei voi koskaan tuottaa minkäänlaista varmuutta. On nimittäin aina mahdollista, että järkeily on suoritettu virheellisesti, joten subjektin ajattelusta ei voida järkeillä, että kyseinen subjekti on myös olemassa, koska tämäkin järkeily on voitu suorittaa virheellisesti. *Filosofian periaatteet* -teoksessa *cogito* kuitenkin todetaan filosofoivan subjektin ensimmäisenä varmana tietona (Descartes 2015b, 39). Tämä huomio mielestäni avaa hyvin, mitä Descartes *cogitolla* tarkoittaa. *Cogito* ei voi olla argumentti tai deduktio, vaan sen on oltava jotain niin yksinkertaista tietoa, että sitä ei voi yksikään edellä mainittu skeptinen argumentti kumota.

Vastauksessaan kuudensiiin vastaväitteisiin Descartes sanoo, että kun huomataan ajattelu, huomataan myös välttämättä olemassaolo (Descartes 2015a, 300). Tästä huomiosta sekä *Filosofian periaatteet* -teoksen *cogitosta* voidaan nähdä selkeimmin, mitä *cogitolla* tarkoitetaan. Ajattelun käsitteestä huomataan, että olemassaolo on ikään kuin ajattelun taikina. Ilman olemassaoloa ei voi myöskään olla ajattelua, koska ajattelu koostuu olemassaolosta.

Carriero argumentoi *cogiton* olevan Mietiskelijän ensimmäinen täydellinen ja varma tieto. Mietiskelijä siis huomaa ensimmäistä kertaa varmuudella tosiasian, jota hän ei kykene epäilemään. Carriero argumentoi, että Descartesin *cogiton* tarkoituksena on osoittaa lukijalle, minkälaista täydellinen tieto on. *Cogito*-tilassa siis huomataan jotain täydellä varmuudella. Descartesin kolmannessa mietiskelyssä asettamassa totuussäännössä⁶ jokin asia havaitaan selvästi ja tarkasti. Tämä selvä ja tarkka havaitseminen saa havaitsemaan jotain todenmukaisesti, mutta tämä havaitseminen ei Carrieron mielestä kuitenkaan takaa vielä täydellistä tietoa. Vasta metafyyssisten todistusten tuoma varmuus saa äärellisen subjektin tietämään täydellisesti. *Cogito*-tilassa Mietiskelijä kykenee ensimmäisen kerran havaitsemaan, että jokin on jotenkin; kun ajattelee, on myös olemassa. Tämä on metafyyssinen varmuus, jota ei voi epäillä. Carrieron mukaan *cogito*-tila on ainoastaan hetkellistä varmuutta, josta jokainen yksilö väkisinkin poistuu. Varmuus ja täydellinen tieto tunnetaan vain lyhyen aikaa ja heti kun siitä poistutaan, poistuu myös sen tuoma metafyyssinen varmuus. Täydellisessä tiedossa siis ymmärretään, mikä on tietäjän epistemologis-metafyyssinen positio. (Carriero 2009, 346—358.)

Cogiton havaitsemista voidaan havainnollistaa vertaamalla sitä puhelimella pelattavaan matopeliin. Siinä mato voi syödä omenoita, kunnes se lopulta välttämättä syö itse itsensä, jolloin peli loppuu. Samalla tavalla kaikkea voidaan epäilyn metodin avulla epäillä, kunnes lopulta epäillään myös omaa

⁶ Engl. *Truth Rule* (Carriero 2009, 128—132).

olemassaoloa. Siinä missä itseään on mahdotonta syödä kokonaan, on myös mahdotonta epäillä omaa olemassaoloaan. Täytyy siis olla aina joku, joka syö, ja joku, joka epäilee.

Nyt kun Mietiskelijä on epäilemällä kaikkea, mitä hän on ikinä kyennyt epäilemään, löytänyt jotain varmaa, mitä hänen ei ole mahdollista epäillä, hän etenee johtamaan muita varmoja totuuksia, kuten totuuden Jumalan olemassaolosta, *cogiton* pohjalta samalla menetelmällä. Ennen Descartesin Jumalatodistuksia Mietiskelijä haluaa tietää, mikä on tämä *minä*, jonka hän on juuri löytänyt. Mietiskelijän täytyy jälleen kerran tyhjentää ajatuksensa kaikesta hiemankaan epävarmasta, ”jotta siten lopulta jäisi jäljelle täsmälleen vain se, mikä on varmaa ja horjumatonta” (Descartes 2015a, 38).

Broughtonin mukaan epäilyn metodia käytetään nyt skalpellin tavoin: kaikki sellaiset asiat, joiden kuulumista minuun itseäni voidaan epäillä, tulee pitää minusta itsestäni erillisinä (Broughton 2002, 122). Ruumis on ulottuvainen objekti, joka aistitaan. Siksi sen olemassaoloa voidaan epäillä, eikä se voi olennaisesti kuulua *minään*. Mietiskelijä käy läpi vaihtoehtoja kuten esimerkiksi liikkuminen ja aistiminen, mutta huomaa, että nämä lukeutuvat ruumiin toimintoihin, eivätkä sen takia kuulu täydellä varmuudella siihen, mitä kutsutaan *minäksi*, koska koko ruumiin olemassaoloa voidaan epäillä. Mitä Mietiskelijän ominaisuuksiin sitten lukeutuu? ”Ajattelu: ainoastaan sitä ei voi ottaa minulta pois” (Descartes 2015a, 39). Mietiskelijä löytää viimein jotain, joka on välttämättä häneen itseensä liitettävä ominaisuus. ”En nyt myönnä mitään, mikä ei ole välttämättä totta. Olen siis täsmälleen vain ajatteleva olio, eli mieli tai henki tai ymmärrys tai järki” (Descartes 2015a, 38–39).

Descartesin erottelu aineellisen ja ei-ajattelevan⁷ sekä aineettoman ja ajattelevan⁸ substanssin välillä kuudennessa mietiskelyssä mahdollistetaan nyt toisessa mietiskelyssä, kun epäilyn metodilla minästä erotetaan kaikki siihen välttämättä kuuluva. Aineettomasta ja ajattelevasta erotetaan jotain sellaista, jonka myöhemmin todetaan olevan aineellista ja ei-ajattelevaa. (Descartes 2015a, 72–84.)

Seuraavaksi Mietiskelijä alkaa pohtimaan tarkemmin sitä, mitä tämä ajattelu varsinaisesti on: ”Mutta mikä minä siis olen? Ajatteleva olio. Mikä se on? Jokin, mikä epäilee, ymmärtää, myöntää, kieltää tahtoo, ei tahdo, ja myös kuvittelee ja aistii” (Descartes 2015a, 40). Kaikki edellä mainitut toiminnot siis kuuluvat ajattelukykyyn, mikä tarkoittaa, että *minä* on näiden kaikkien toimintojen tapahtumapaikka. Kun *minä* suorittaa jotain näistä toiminnoista, se ajattelee, ja kun se ajattelee, se on myös olemassa. Jokainen kohta tässä päättelyketjussa seuraa edellisestä välttämättömästi ja varmasti, koska tässä ketjussa ei ole mitään sellaista, mitä voisi epäillä, joten koko päättelyketju on myös välttämättä tosi.

⁷ Lat. *res extensa*.

⁸ Lat. *res cogitans*.

Descartesin mielestä kaikki aistiminen on viime kädessä palautettavissa ajatteluun. Hänen mukaansa siitä, että näen puun, ei voi päätellä, että puu on olemassa. Näistä aistihavainnoista voidaan joka tapauksessa päätellä, että olen näkevinäni puun. En voi epäillä sitä, että olisin näkevinäni jotain, mikäli näen jotain. Voin ainoastaan epäillä, että näkemäni objekti olisi olemassa sellaisena, kuin sen havaitsen. Psykkistä kokemusta ei voida epäillä, vaikka tuon kokemuksen otaksutun aiheuttajan olemassaoloa voitaisiinkin epäillä. (Descartes 2015a, 41.)

Siinä missä aikaisemmin käsiteltiin sitä, mitä aistiminen on, nyt siirrytään tutkimaan sitä, mitä aistit havaitsevat. Toisin sanoen mitä nuo objektit, joita aistit aistivat, ovat, ja miten niitä aistitaan? Epäilyn metodilla on löytynyt varmoja, epäilyksettömiä totuuksia, mutta ulkomaailman objektien tutkailua varten ”[h]ellittäkäämme siis vielä kerran [mielen] suitset, jotta niitä voitaisiin kohta sopivasti kiristää ja [se] sopeutuisi helpommin ohjattavaksi” (Ibid.). Tästä seuraa Descartesin kuuluisa vahapala-argumentti. Siinä objekti, vahapala, otetaan kaikkine ominaisuuksineen tarkasteltavaksi, minkä jälkeen se viedään lähelle tulta, jotta kaikki sen juuri todetut ominaisuudet muuttuvat tai katoavat. Onko jäljellä siis edelleen sama objekti? Descartesin mielestä ”on pakko myöntää, että se on jäljellä; kukaan ei kiellä tätä, kukaan ei ole toista mieltä”, minkä jälkeen on kysyttävä, ”mikä siinä vahassa siis oli sellaista, mikä käsitettiin niin tarkasti?” (Ibid.). Näköjään kaikki ne ominaisuudet, joita aisteilla vahapalasta aiemmin todettiin, ovat sellaisia, joita voi myös epäillä. Näitä ei siis voida pitää sen varsinaisina ominaisuuksina, enkä siten kohtaa niitä silloin, kun aistin. Miten vahapala sitten huomataan tai aistitaan, mikäli sillä ei ole mitään niitä ominaisuuksia, jotka Mietiskelijä aluksi havaitsee?

[...] [Vahapalan] havaitseminen ei ole koskaan ollutkaan näkemistä, koskettamista eikä kuvittelemista, vaikka ensin siltä näytti, vaan ainoastaan mielen tarkastelua, joka voi olla joko epätäydellistä ja epämääräistä, kuten aikaisemmin tai selvää ja tarkkaa, kuten nyt, sen mukaan, kiinnitänkö vähemmän vai enemmän huomioita asioihin, joista vaha koostuu (Descartes 2015a, 42).

Se, mitä vahapala-argumentilla halutaan saavuttaa, selviää vasta toisen mietiskelyn lopussa, jossa epäilyn metodi otetaan taas tiukasti käyttöön. Vahapalan kaikkia aisteilla havaittavia ominaisuuksia voidaan epäillä, eikä sitä siksi varsinaisesti voida pitää olemassa olevana. Tässä vaiheessa Mietiskelijälle on kuitenkin jo selvää, että joka kerta, kun hän havaitsee jotain, hän on myös havaitsevinaan jotain. Siispä vaikka edelleen voidaan epäillä vahapalan olemassaoloa, havainnon olemassaoloa tai ajatuksen olemassaoloa ei voida epäillä. Joten aina kun havaitsen jotain, ajattelen jotain, ja aina kun ajattelen jotain, olen olemassa. Näin ollen kaikki havainnot ulkomaailmasta todistavat pelkästään sen, että olen olemassa. Ainoastaan tämä on Descartesin mukaan tässä vaiheessa *Mietiskelyjä* epäilyksetöntä ja varmaa. (Descartes 2015a, 42–44.)

4. Kolmas mietiskely ja Jumala

Kahdessa ensimmäisessä mietiskelyssä Mietiskelijä on huomannut oman mielensä epistemologisen yliveraisuuden; se tunnetaan selvemmin kuin ruumis ja ainoastaan sen avulla ja siitä voidaan johtaa varmoja totuuksia. Kolmannessa mietiskelyssä Mietiskelijä alkaa tutkia, onko hän, ajatteleva mieli, ainoa olemassa oleva asia.

”Vain itseäni puhutellen ja syvemmin itseäni tutkien yritän tehdä itseni vähitellen tunnetummaksi ja tutummaksi itselleni” (Descartes 2015a, 45). Mietiskelijä on tehnyt mielenfilosofisia huomioita syventyessään mieleensä ja sen toimintoihin: aistiminen voidaan palauttaa ajatteluun ja ajattelusta huomataan selvästi oman olemassaolon varmuus. Tämä varmuus on Descartesille ensimmäinen tieto. Se on *Mietiskelyjen* ensimmäinen selvästi ja tarkasti havaittu asia. Sen avulla Descartes kykenee asettamaan yleiseksi epistemologiseksi peruseriaatteen totuussäännön: kun jotain havaitaan selvästi ja tarkasti – yhtä tarkasti kuin *cogito* – havaittu asia on totta. (Descartes 2015a, 45.)

Paha henki -argumentti aiheuttaa edelleen Mietiskelijälle epäilyksen aihetta. Hän kykenee kyllä tekemään arvostelmia, jotka ovat tosia, kun hän havaitsee jotain selvästi ja tarkasti, mutta näiden selvien ja tarkkojen havaintojen joukkoon ei vielä kuulu esimerkiksi matemaattiset laskutoimitukset, koska Mietiskelijä on voitu luoda siten, että hänen yksinkertaisimmatkin arvostelmansa ovat virheellisiä. Tämän takia on nyt tutkittava, onko Mietiskelijän luonut olio pettäjä. (Descartes 2015a, 46.)

Descartesin mukaan on olemassa ajatuksia, jotka ”ovat ikään kuin olioiden kuvia, ja vain niihin sopii varsinaisesti nimi ’idea’ [...]” (Descartes 2015a, 47). Jotkut ideoista ovat ihmiselle synnynnäisiä, jotkut aisteilla saatuja ja jotkut mielen omaa tuotosta. Synnynnäisiä ideoita ovat esimerkiksi totuuden, ajattelemisen sekä Jumalan idea. (Descartes 2015a, 47—49.)

Carrieron mukaan Descartesin ideoilla ja mielen ulkopuolisilla objekteilla, joita nämä ideat vaikuttaisivat representoivan, ei ole minkäänlaista aistittavaa vastaavuutta; kortin idea sekä itse kortti eivät molemmat ole esimerkiksi punaisia, eivätkä ne siten jaa samoja aistittavia ominaisuuksia. Sen sijaan Carriero argumentoi, että ideat ovat jonkinlaisia todellisuuden kulkuvälineitä. Ideat tuovat todellisuutta mielelle ja ne ovat siksi ainoa tapa, jolla mieli voi päästä todellisuuteen käsiksi. Punaisen kortin idea ja punainen kortti jakavat saman määrän todellisuutta, eli reaalisuutta, minkä vuoksi jonkin idean voidaan sanoa representoivan jotain objektia. Ideat ja niiden representoimat objektit jakavat siis saman määrän reaalisuutta. (Carriero 2009, 157—167.)

Mitkä ideoista representoivat jotain todella mielen ulkopuolella olevaa?

Mutta sikäli kuin yksi edustaa yhtä asiaa ja toinen toista, ne ilman muuta ovat keskenään hyvin erilaisia. Sillä epäilemättä ne ideat, jotka esittävät minulle substansseja, ovat jotain enemmän ja niin sanoakseni vain moduksia tai aksidensseja. Ja edelleen, siinä ideassa, jolla ymmärrän ylimmän Jumalan, ikuisen, äärettömän, kaikkietävän, kaikkivaltiaan ja kaikkein muiden olevien olioiden luoja, on varmasti enemmän objektiivista reaalisuutta kuin niissä, jotka esittävät äärellisiä substansseja. (Descartes 2015a, 49.)

Lilli Alanen avaa objektiivisen ja formaalisen reaalisuuden erottelua seuraavasti:

[O]lio X tai ominaisuus F voi olla kahdella tavalla reaalinen. Jos maailmassa todella on X tai F, kyseessä on niiden formaalinen reaalisuus (forman esiintyminen materiassa). Jos taas joku ajattelee X:ää tai F:ää, nämä ovat olemassa objektiivisesti, eli ajattelun objekteina. (Descartes 2015a, 366.)

Descartesille kaiken reaalisuuden, eli kaiken olemassaolon, on oltava jonkin syyn seurausta. Sekä objektiivinen että formaalinen reaalisuus ovat jotain todella olemassa olevaa, minkä takia niiden tulee myös olla jonkin syyn seurausta. Formaalisti olemassa olevan objektin syyssä täytyy olla vähintään sama määrä formaalista reaalisuutta, kuin sen seurauksessa on formaalista reaalisuutta. Reaalisuutta ei siis koskaan voi syntyä tyhjästä, vaan kaiken reaalisuuden on oltava lähtöisin toisesta reaalisuudesta. Esimerkiksi kiven olemassaolon aiheuttajassa täytyy olla vähintään sama määrä formaalista reaalisuutta kuin itse kivessä. Objektiivinen reaalisuus taas eksistoi puhtaasti mielessä ideana. Eksistoidessaan sen täytyy myös lopulta olla jonkin syyn seurausta. Tässä syyssä on oltava vähintään sama määrä formaalista reaalisuutta, kuin sen seurauksessa on objektiivista reaalisuutta. Ideoiden objektiivinen reaalisuus voi kyllä olla seurausta muista ideoista, mikä tarkoittaa, että objektiivinen reaalisuus tuottaa muita objektiivisia reaaluuksia, mutta nämä eivät voi muodostaa ääretöntä regressiota, vaan lopulta niiden taustalla täytyy olla jokin formaalinen reaalisuus, joka on synnyttänyt näiden jokaisen idean objektiivisen reaalisuuden. Esimerkiksi kiven idean objektiivisen reaalisuuden on voinut synnyttää jokin toinen idea X, jossa on vähintään sama määrä objektiivista reaalisuutta, kuin kyseisessä kiven ideassa. X:n on voinut synnyttää taas jokin toinen idea Y, jossa on edelleen vähintään sama määrä objektiivista reaalisuutta kuin X:ssä. Tästä ei kuitenkaan voi syntyä ääretöntä ideoiden ja objektiivisten reaaluuksien regressiota, vaan jokaisen idean on loppujen lopuksi synnyttänyt jokin olemassaoleva objekti, jossa on vähintään sama määrä formaalista reaalisuutta, kuin kaikissa sen synnyttämässä ideoissa on objektiivista reaalisuutta. (Descartes 2015a, 49—50.)

Tästä päättelyketjusta Mietiskelijä huomaa, ettei hän voi olla maailmassa yksin. Mielen tutkimisella ja ideoiden läpikäynnillä käy selväksi, että maailmassa täytyy olla myös jotain muuta:

[J]os jonkin ideani objektiivinen reaalisuus olisi niin suuri, että tiedän varmasti, että sitä ei voi olla minussa formaalisti eikä eminentisti ja että en niin ollen voi itse olla sen idean syy, siitä seuraisi välttämättä, että en ole maailmassa yksin, vaan olemassa on myös jokin muu olio, joka on tämän idean syy (Descartes 2015a, 50).

Mietiskelijä huomaa, että hänellä on idea kaikkein täydellisimmästä olioista, Jumalasta. Tämä idea on ääretön, ja ainoastaan sen avulla Mietiskelijä voi huomata olevansa äärellinen. Äärellisyyden ideaa ja oman itsen ideaa edeltää Jumalan, äärettömän olion idea. Epäily on täydellisyyden puutetta, rajojen havaitsemista, ja se aloitetaan vasta kun omat rajat on ymmärretty. Jumalan ideaa käsitellään ja Mietiskelijä havaitseekin Jumalan idean vasta skeptisten argumenttien jälkeen, vaikka Descartesin mukaan äärellisen subjektin äärellisyyden tunnustavat toimet, kuten epäily, ovat mahdollisia ainoastaan, mikäli epäilijällä on jo olemassa Jumalan idea ja siitä on havaittu oma äärellisyys. (Descartes 2015a, 50—53.)

Mietiskelyjen ensimmäinen Jumala-todistus menee siis seuraavanlaisesti: Jokaisen idean, jossa on objektiivista reaalisuutta, saa aikaan jokin olio, jossa on vähintään sama määrä formaalista reaalisuutta. Jumalan ideassa ääretön määrä objektiivista reaalisuutta. Sen aikaansaamiseen vaaditaan jokin olio, jolla on vähintään yhtä paljon formaalista reaalisuutta kuin Jumalan ideassa on objektiivista reaalisuutta. Ainoastaan Jumalassa voi olla ääretön määrä formaalista reaalisuutta. Siispä Jumalan täytyy olla olemassa. (Descartes 2015a 50—52.)

Jean-Luc Marionin mukaan epäilyn metodilla on kartesiolaisessa filosofiassa ja *Mietiskelyissä* kaksi tehtävää: (i) huomata, että *cogito* on kaikista filosofisista ajatuksista ensisijaisin sekä varmin, ja (ii) osoittaa, että ajatteleva, äärellinen subjekti ei voi olla *causa sui* (Marion 1999, 115—118). Näistä kahdesta havainnoista johdetaan kolmannessa mietiskelyssä toinen todistus Jumalan olemassaololle: Descartesin mukaan ”Jumalan havaitseminen [käy] oman itseni havaitsemisen edellä” (Descartes 2015a, 53). Täydellisen ja äärettömän olion ideasta sekä siitä, että Mietiskelijä ylipäättään epäilee, huomataan, että Mietiskelijä ei voi olla itse oman olemassaolonsa aikaansaava tekijä. Epäileminen on puutetta jostain, ja mikäli Mietiskelijä olisi itse itsensä luoja, hänellä olisi kaikki perfektiot, eikä hän siis epäilisi. Mietiskelijä on äärellinen olemassa oleva olio. Olemassaolo on jatkuvaa luomista; olemassaolon uusimista. Jonkun subjektin on täytynyt luoda Mietiskelijä, minkä jälkeen saman subjektin täytyy ylläpitää Mietiskelijän olemassaoloa. Tämän subjektin on joko myös luonut joku muu subjekti tai se on itse itsensä luoja. Se subjekti, jolla on voima luoda itsensä, on Descartesin mukaan luonut itsensä siten, että sillä on kaikki perfektiot. Tästä seuraa, että on olemassa täydellinen olio, jolla on kaikki mahdolliset perfektiot ja joka on luonut kaiken. Tämä olio on Jumala. Siispä Jumala on olemassa. (Descartes 2015a 54—56.)

[T]iedän, ettei minua voisi olla olemassa luonnoltani tällaisena, siis Jumalan idean haltijana, ellei myös Jumala olisi todella olemassa. Jumalaksi sanon juuri sitä olentoa, jonka idea minussa on: hänellä on kaikki nuo perfektiot, joita minä en voi käsittää [...] eikä häntä rasita minkäänlainen puute. Kaikesta tästä käy kylliksi ilmi, ettei hän voi olla pettjä, sillä on luonnollisella valolla ilmiselvää, että kaikki vilppi ja petos riippuu jostakin puutteesta. (Descartes 2015a, 57.)

Carrieron mukaan Descartes ei tyydy tomistisiin Jumala-todistuksiin, vaan konstruoi oman todistuksensa Jumalan idean avulla, koska Descartes pitää ilmeisenä, että kaikilta ihmisiltä löytyy selvä ja tarkka idea Jumalasta. Tästä ideasta voidaan johtaa varma argumentti Jumalan olemassaolon puolesta. (Carriero 2009, 166—167.) Tästä samasta ideasta kolmannen mietiskelyn lopussa todistetaan, ettei Jumala voi olla pettjä: Jumala ei voi olla pettjä, koska Jumalan idea on täydellinen, eikä siitä puutu mitään, joten myös Jumalan täytyy olla täydellinen. Pettäminen on pahuutta ja sikäli myös jonkun perfektion puutetta. Jumalalta ei voi puuttua mitään perfektiota. Tämän takia Jumala ei voi olla pettjä ja paha henki -argumentti osoittautuu paikkansapitämättömäksi. (Descartes 2015a, 57.)

Broughtonin mukaan epäilyn metodin avulla täysin varmoiksi todetut ensimmäisen filosofian periaatteet auttavat vastaamaan ensimmäisessä mietiskelyssä esitettyihin skeptisiin argumentteihin. Epäilyn metodin avulla ei siis suoraan voida pitää varmoina ja epäilyksettöminä esimerkiksi uskomustani siitä, että istun tällä hetkellä tuolilla. Sen sijaan Broughtonin mielestä sen avulla voidaan löytää perustavanlaatuisia propositioita, joiden avulla voidaan perustella muita luonteeltaan perustavanlaatuisia propositioita, mikä taas auttaa lopulta löytämään totuuksia esimerkiksi Jumalan suhteesta minuun. (Broughton 2002, 71.) Tällä tavoin, propositio propositiolta, Mietiskelijä pystyy lopulta kolmannessa mietiskelyssä vastaamaan ensimmäisessä mietiskelyssä esitettyyn paha henki -argumenttiin (Descartes 2015a, 57). Ensimmäisen filosofian varmoilla peruseriaatteilla on siis linkittyvä luonne – niistä toinen seuraa aina toista – ja lopulta täydellinen tieto sekä tietäminen ylipäänsä on mahdollista. Broughtonin mielestä koko epäilyn metodin voima piilee siinä, että sen avulla voidaan löytää varmoja, välttämättömiä totuuksia, joiden avulla voidaan taas todistaa ensimmäisen filosofian peruseriaatteita, kuten Jumalan olemassaolo ja täydellisyys (Broughton 2002, 107).

5. Neljäs mietiskely ja todet arvostelmat

Mietiskelyt alkavat Mietiskelijän huomattessa, että elämänsä aikana hän on hyväksynyt todeksi epätosia asioita – eli tehnyt virheellisiä arvostelmia. Kolmannessa mietiskelyssä puolestaan todetaan,

että hänet luonut Jumala on täydellisen hyvä ja kaikkivoipa. Neljännessä mietiskelyssä pureudutaan näiden kahden huomion väliseen ristiriitaan: miksi kaikkivoipa ja täydellisen hyvä Jumala on luonut sellaisen subjektin, joka tekee virheellisiä arvostelmia?

Descartesin mukaan Mietiskelijä on luotu siten, että hänellä on arvostelukyky. Tätä kykyä voidaan pitää ajattelevan subjektin kykynä, jonka avulla mieli ja arvostelman kohde pyritään saamaan adekvaattiin suhteeseen toistensa kanssa. Arvostelukyvyn avulla siis jonkin asian voidaan arvostella olevan jollain tavalla (Carriero 2009, 225—230). Arvostelukyky on välttämätön ehto erehtymiselle. Ainoastaan sen avulla voidaan olla oikeassa tai väärässä. Kolmannessa mietiskelyssä Mietiskelijä huomaa, että pelkät ideat eivät voi olla virheellisiä tai paikkansapitäviä, vaan niistä johdetut arvostelmat ja johtopäätökset voivat olla oikeita tai väriä (Descartes 2015a, 47).

Virheellisten päätelmien syy voidaan jälleen johtaa Mietiskelijästä itsestä löytyvistä ideoista. Hänellä on jo täydellisimmän olion, Jumalan, idea, mutta nyt hän löytää itseltään myös puhtaasti negatiivisen idean. Tämä idea on vailla kaikkea täydellistä ja sikäli puhtaan negatiivinen. Mietiskelijä toteaa, että hänen itsensä täytyy olla jotain täydellisen hyvän ja olevan sekä puhtaan negaation ja olemattoman välillä. Mietiskelijä ei siis ole täysin olematon eikä myöskään täydellinen, vaan jotain äärellistä ja rajattua. Hänen äärellisyytensä ja rajallisuutensa sekä arvostelukykynsä ansiosta on ilmeistä, että hänen on mahdollista tehdä virheellisiä arvostelmia; hän ei ole täydellinen ja kaikkietävä, mutta hän ei myöskään ole täysin olematon. Sen sijaan hän on epätäydellinen subjekti, jolla on rajalliset tiedolliset resurssit ja rajaton mahdollisuus tehdä arvostelmia. (Descartes 2015a, 58—60.)

Descartesille vastaus ei ole kuitenkaan täysin tyydyttävä. Vastauksessa on keskitytty siihen, millainen Mietiskelijä – olemassa oleva subjekti – on. Miksi tätä subjektia ei ole luotu siten, että hän ei koskaan erehdy? Rikkinäisessä autossa voidaan selvittää syyt, minkä takia auto ei käynnisty. Syynä voi olla esimerkiksi haljennut moottorilohko. Kun auton omistaja on saanut selville, miksi auto ei enää käynnisty, hän voi tuntea yhä ärtymystä ja miettiä, miksi autoa ei ole tehty siten, että moottorilohko ei halkea. Samalla tavalla Mietiskelijä tuntee tarvetta pohtia, miksi häntä ei ole luotu siten, että hän ei erehdy. Descartesin vastaus tähän on varsin yksinkertainen: äärellinen subjekti ei voi koskaan ymmärtää ääretöntä subjektia. (Descartes 2015a, 60.)

Koska nimittäin jo tiedän, että oma luontoni on kovin heikko ja rajoittunut ja että Jumalan luonto taas on mittaamaton, käsittämätön ja ääretön, tiedän tämän nojalla, että hän voi tehdä lukemattomia asioita, joiden syitä en tunne. [...] [E]n nimittäin voi kohtuudella luulla voivani tutkistella Jumalan tarkoitusperiä. (Descartes 2015a, 60.)

Kysymys siitä, miksi Luoja ei ole tehnyt Mietiskelijästä kaikkietävää, on Descartesille mieleton: äärellinen subjekti ei voi lähtökohtaisesti ymmärtää häntä täydellisemmän subjektin toimintaa

(Descartes 2015a, 60). Marionin mukaan Jumalan äärettömyyden ymmärtäminen on kartesiolaisessa filosofiassa metafysiikan ymmärtämisen ensiehto. Hänen mielestään Descartes ajattelee sekä metafyyssisten kysymysten että metafyyssisten totuuksien olevan mielekkäitä ainoastaan, mikäli filosofoiva subjekti kykenee käsittämään käsittämättömyyden olemassaolon. Kartesiolaisen metafysiikan mahdollisuus piileekin siinä, että käsitetään, että äärelliselle subjektille ääretön subjekti on käsittämätön. (Marion 1999, 21—23.)

Lopulta virheellisten arvostelmien tekemiselle on olemassa vain kaksi syytä: rajaton valinnan vapaus sekä tiedon rajoittuneisuus. Tietokyky ei Descartesin mukaan sinänsä ole rajoittunut tai virheellinen, koska kaikki hänen ymmärtämänsä asiat on ymmärretty täydellisesti. Tiedetyt asiat ovat kuitenkin rajoittuneita; ihminen ei voi tietää kaikkea täydellisesti. Ihmiset tekevät siis virheellisiä arvostelmia, kun ”tahto ulottuu kauemmas kuin ymmärrys” (Descartes 2015a, 62). Jos arvostelma tehdään asioista, joita ei vielä ymmärretä, vääriä arvostelmia voidaan tehdä. (Descartes 2015, 60—62.)

Moottorilohko halkesi, koska autoa ei huollettu kyllin usein ja sillä ajettiin täysin holtittomasti. Auton valmistajaa ei voida syyttää siitä, ettei auton omistaja osannut käyttää sitä. Samalla tavalla virheellinen arvostelma tehdään, koska arvostelmakyvyn haltija ei osannut käyttää sitä.

6. Viides mietiskely ja tieto

Nyt kun on tarkasteltu, miten erehtyminen on mahdollista, Mietiskelijä alkaa pohtia, kuinka totuus voidaan tuntea ja miten täydellinen tieto on mahdollista. Descartes aloittaa keskittymällä ainoastaan mielessä oleviin ideoihin. Ennen kuin keskitytään a posteriori -tietoon, on tutkittava, miten puhtaista ideoista voidaan johtaa a priori -tietoa. (Descartes 2015a, 66—67.)

Esimerkiksi kolmion ideasta voidaan johtaa totuuksia, vaikka ulkomaailmasta ei löytyisikään yhden yhtä kolmiota. Kolmion kulmien summa on 180 astetta, oli kolmioita olemassa tai ei. Näin ollen ideat, jotka Mietiskelijä löytää mielestään, ovat sellaisia, että niistä voidaan johtaa totuuksia, ja Descartesin mukaan: ”Kaikki ne ominaisuudet ovat varmasti tosia, kun kerran tiedän ne selvästi, ja siksi ne ovat jotakin eivätkä vain ei mitään: onhan kaikki, mikä on totta, jotakin” (Descartes 2015a, 67). Jo puhtaissa ideoissa on siis jotain totta ja olevaa.

Mietiskelijä palaa jälleen mielestään löytyvään Jumalan ideaan ja toteaa kolmannen todistuksen Jumalan olemassaololle. Jumalan ideasta voidaan johtaa joitain totuuksia. Kolmion kulmien summa on aina 180 astetta ja vuori on aina olemassa laakson kanssa. Nämä väitteet pitävät paikkansa, vaikka vuorta ja laaksoa tai kolmiota ei olisi mielen ulkopuolella olemassakaan. Täydellisen hyvän olion,

Jumalan, ideaan kuuluu kaikki perfektiot. Descartesin mukaan olemassaolo on perfektio. Siis olemassaolo kuuluu Jumalan ideaan. Siispä Jumala on olemassa. Descartesin mukaan mistään muusta kuin kaikkein täydellisimmän olion ideasta ei voida johtaa olemassaoloa, joten esimerkiksi vuoren ideasta ei voida johtaa, että se olisi olemassa, vaan ainoastaan että sitä vuorta ei voi olla olemassa ilman, että laakso olisi olemassa. (Descartes 2015a 67—70.)

Ja vaikka olen tarvinnut tarkkaavaista harkintaa havaitakseni juuri [Jumalan olemassaolon], olen nyt siitä yhtä varma kuin kaikesta muusta mikä näyttää kaikkein varmimmalta, mutta huomaan lisäksi myös, että muiden asioiden varmuus riippuu [Jumalan olemassaolon tietämisestä] niin, että ilman sitä ei mitään voitaisi koskaan tietää täydellisesti (Descartes 2015a, 70).

Jumalan tunteminen tarkoittaa Descartesin mukaan sitä, että tiedetään Jumalan olevan täydellisen hyvä ja olemassa oleva. Ihminen voi havaita asioita ja johtaa niistä tosia väitteitä, mutta täydellinen tieto mistään muusta kuin *cogitosta* on mahdotonta, mikäli Jumalaa ei tunneta, koska jokaista tietoväitettä kohtaan voidaan osoittaa ensimmäisen mietiskelyn skeptisiä argumentteja, eivätkä ne siis ole epäilemättömissä, ennen kuin tunnetaan Jumalan olemassaolo.

Descartesia on monesti syytetty kehäpäätelmän tekemisestä. Niin sanottu kartesiolainen kehä⁹ muodostuu, kun Descartesin on tulkittu argumentoineen, että selviin ja tarkkoihin arvostelmiin voidaan luottaa, koska Jumala on olemassa. Jumala on olemassa, koska se havaitaan selvästi ja tarkasti. Tämä on selvä kehäpäätelmä, mutta mielestäni Descartes ei argumentoi edellä mainitulla tavalla. Descartesin mukaan ateistikin voi havaita jotain selvästi ja varmasti ja tehdä siis toden arvostelman. Ateisti ei koskaan kuitenkaan kykene saavuttamaan täydellistä tietoa, mikäli hän ei tee selvää ja tarkkaa havaintoa Jumalan olemassaolosta, koska kaikkia ateistin arvostelmia voidaan epäillä epäilyn metodin avulla. Ainoastaan Jumalan olemassaolon havaitsemisen jälkeen subjektilla voi olla täydellistä tietoa, koska tämän havainnon jälkeen tietoväitteitä ei voida enää epäillä skeptisillä argumenteilla. (Descartes 2015a, 123.) Mielestäni Descartes siis argumentoi, että selvän ja tarkan havainnon avulla tehdään tosia arvostelmia, jotka eivät ole vielä täydellistä tietoa. Jumalan olemassaolo havaitaan Jumalan ideasta selvästi ja tarkasti. Siispä Jumala on olemassa. Kun Jumalan olemassaolo on havaittu selvästi ja tarkasti, voidaan tietää jotain täydellisesti. Siispä jotain voidaan tietää täydellisesti.

⁹ Engl. *Cartesian Circle*.

7. Kuudes mietiskely ja mielen ulkopuoliset objektit

Kun paha henki -argumentti on saatu Jumalan idean avulla kumottua, kuudennessa mietiskelyssä saman idean avulla osoitetaan uniargumentti paikkansapitämättömäksi. Tämän lisäksi kuudennessa mietiskelyssä osoitetaan, että mielen ulkopuolisia objekteja on olemassa.

Descartesin mukaan kaikki asiat, jotka voidaan ymmärtää selvästi ja tarkasti toisistaan erillisinä, täytyy myös olla toisistaan erillisiä, sillä Jumala on kyennyt luomaan ne toisistaan erillisinä, eikä hän ole pettäjä, vaan hän on luonut Mietiskelijän siten, että kaikki asiat, jotka hän ymmärtää selvästi ja tarkasti, ovat myös totta. Ulottuvainen substanssi, ruumis, sekä ajatteleva substanssi, mieli, voidaan ymmärtää toisistaan erillisinä ja toistensa olemassaolosta riippumattomina, joten ne ovat todella toisistaan erilliset substanssit. Sekä ajattelevassa että ulottuvaisessa substanssissa on kykyjä, joita ei voida käsittää ilman niitä. Yksi tällaisista kyvyistä on havaitsemiskyky, joka on Descartesin mukaan passiivinen. Tällä kyvyllä otetaan vastaan erinäisiä havaintoja ja ideoita kuten ääniä tai valoja. Esimerkiksi kovien äänien kuuleminen keskellä yötä on yleensä kuulijan tahdon vastaista, joten äänien aiheuttajan täytyy olla jotain kuulijasta erillistä. Jumala kyllä kykenisi luomaan nämä aistimukset, mutta jos aistihavainnot tulisivat suoraan Jumalalta, eivätkä niiden representoimista objekteista, Jumala olisi pettäjä. Aistihavainnot eivät nimittäin vaikuta tulevan Jumalalta, vaan aineellisista objekteista, joten jos ne eivät tulisi aineellisista objekteista, Jumala pettäisi havaitsijaa. Koska Jumala ei ole pettäjä, aistihavainnot tulevat aineellisista objekteista. (Descartes 2015a, 76—78.)

Descartesin mukaan Jumala¹⁰ opettaa, että ihminen on ruumiin ja mielen yhdistelmä. Mieli nimittäin havaitsee ruumiilliset kivut sekä tarpeet. Nämä havainnot ikään kuin pakottavat mielen pitämään ruumiistaan huolta. Tästä huomataan, että mieli ja ruumis ovat ihmiseksi yhdistetyt. Tästä huolimatta Descartes pitää aisteja edelleen varsin heikkoina työkaluina totuuden selvittämiseksi. Jumala on luonut aistihavainnot sitä varten, että ihminen kykenee pitämään ruumiistaan huolta. Jumala siis opettaa, että nautintoa on tavoiteltava ja kipua vältettävä. (Descartes 2015a 78—79.)

Mutta [Jumala] ei näytä lisäksi opettavan meille, että näistä aistihavainnoista pitäisi ilman edeltävää ymmärryksen tarkastelua päätellä mitään ulkopuolellemme olevista olioista [...] [ja ulkopuolellemme olevien kappaleiden olemuksesta aistihavainnot] eivät osoita mitään muuten kuin erittäin hämärästi ja epämääräisesti (Descartes 2015a, 79—80).

¹⁰ Descartes käyttää kuudennessa mietiskelyssä varsinaisesti sanaa ”luonto”, mutta hän käyttää sitä synonyyminä Jumala-sanalla: ”[L]uonnolla yleisessä katsannossa tarkoitan nyt pelkästään itse Jumalaa tai Jumalan säätämää luomakunnan järjestystä, ja erityisesti omalla luonnollani tarkoitan pelkästään kaiken sen kokonaisuutta, minkä Jumala on minulle antanut” (Descartes 2015a, 78).

Jotkut aistimukset vaikuttaisivat kuitenkin olevan viallisia. Ihminen saattaa aistia jonkun asian olevan hänelle hyödyllinen, vaikka se olisikin hänen ruumiilleen tosiasiaassa haitallinen, tai havaita jonkun asian olevan hänelle haitallinen, vaikka se olisikin hyödyllinen. Descartesin mukaan vesitautinen on hyvä esimerkki tällaisesta tilanteesta; vesitautinen juo, koska hänellä on janon tunne, vaikka juominen olisikin haitallista. Tästä ei Descartesin mielestä kuitenkaan seuraa, että Jumala pettäisi ihmistä. Aistihavainnot nimittäin ovat useimmiten kykeneväisiä viestittämään ihmiselle, miten kuuluisi toimia, jotta ruumis olisi kunnossa. Joskus luonto ja materia ovat kuitenkin järjestäytyneet siten, että aistit eivät kykene osoittamaan ihmiselle, mikä olisi otollista ja mitä taas tulisi välttää. Jumalalta saadut aistit toimivat kuitenkin oikein ja hyödyllisellä tavalla useimmiten ja varsinkin silloin, kun niiden toimintaa ei esimerkiksi vesitauti häiritse. Tästä seuraa, että vaikka aistit eivät aina kykenisi ohjeistamaan ihmistä täydellisesti, Jumala ei ole pettäjä, koska aistit ohjeistavat suurimman osan ajasta ihmistä oikein. (Descartes 2015a, 80—83.)

Kaikesta tästä seuraa, että *Mietiskelyjen* lopuksi ensimmäisessä mietiskelyssä esitetyt skeptiset argumentit voidaan nyt hylätä: ”Niinpä minun ei enää pidä kantaa huolta siitä, onko aistieni jokapäiväinen anti epätotta, vaan viime päivien liioitellut epäilykset on hylättävä naurettavina” (Descartes 2015a, 84). Kuudennen mietiskelyn lopussa jokainen teoksen alussa esitetyt skeptinen argumentti on kumottu.

8. Loppusanat

Tässä tutkielmassa on esitelty kartesiolaisen epistemologian pääpiirteet keskittyen sen kahteen keskeisimpään komponenttiin: Jumalaan sekä epäilyyn. Tutkielmassa osoitetaan, miten kartesiolainen epistemologia pyrkii korvaamaan sitä edeltäneen aristoteelis-tomistisen epistemologisen tradition. Epäilyn avulla Descartes pyrkii osoittamaan aristoteelis-tomistisen, aistihavaintoihin pohjautuvan epistemologian peruseriaatteet sekä argumentoimaan niitä vastaan. Epäilyllä osoitetaan myös, että ensimmäinen varma tieto filosofoivalle subjektille on *cogito* ja että kartesiolaisen epistemologian aksioomana on Jumalan täydellisyys. Tutkielmassa osoitetaan, että Descartesille kaiken täydellisen tiedon taustalla täytyy olla selvä ja tarkka ymmärrys siitä, että täydellisen hyvä Jumala on luonut ajattelevan subjektin.

Lähteet:

Broughton, Janet (2002), *Descartes's Method of Doubt*. Princeton: Princeton University Press.

Carriero, John (2009), *Between Two Worlds: A Reading of Descartes's Meditations*. Princeton: Princeton University Press.

Descartes, René (2015a), *Teokset II — Mietiskelyjä ensimmäisestä filosofiasta; Kirjeitä 1640–1641*, suom. ja selitykset Tuomo Aho & Mikko Yrjönsuuri, Helsinki: Gaudeamus.

Descartes, René (2015b), *Teokset III – Filosofian periaatteet; Totuuden tutkimus luonnollisella valolla; Huomautuksia erääseen ohjelmajulistukseen; Kirjeitä 1641–1645*, suom. ja selitykset Mikko Yrjönsuuri, Jari Kaukua, Sami Jansson & Tuomo Aho, Helsinki: Gaudeamus.

Marion, Jean-Luc (1999), *On Descartes' Metaphysical Prism*. Chicago: The University of Chicago Press.